

УДК 378.048.2:658(043.5)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.13>

Г. А. Омок

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

НАУКОВІ ВИТОКИ ТА ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблему дефініцій у теоретичній площині проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання до реалізації фахових функцій у професійній діяльності як викладачів фізичного виховання в закладах професійно-технічної освіти. Показано, що ця підготовка полягає у формуванні низки компетентностей, пов'язаних із реалізацією базових функцій у сфері фізичного виховання, розуміння яких потребує окремого розгляду та висвітлення авторської позиції.

Зокрема, дослідження вимагає розкриття змісту й сутності таких понять: «фізична культура», «фізичне виховання», «здоровий спосіб життя», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність» тощо.

З огляду на концепції провідних учених визначено, що фізична культура – це сукупність досягнень суспільства у створенні та використанні засобів удосконалення фізичного стану людей, а фізичне виховання – спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, природними силами, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування, розвитку й удосконалення необхідних знань з фізичної культури, основних рухових навичок, умінь; забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному житті (за Круцевичем).

Представлені у даних визначеннях завдання мають виконуватися носіями низки фахових та загальних компетентностей, зокрема вчителями та викладачами фізичної культури, під професійною компетентністю яких слід розуміти інтегративний стан особистості з комплексом особистісних і професійних рис педагога, з високим рівнем соціально-педагогічної активності, теоретичної, практичної, методичної та психічної готовності до виконання професійно-педагогічної діяльності (за Черняковим).

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, здоровий спосіб життя, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, що наразі перебуває на черговому етапі модернізації, потребує переосмислення термінологічного апарату, яким користуються вчені, професіонали-практики та студенти факультетів фізичного виховання.

Дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту вимагає розкриття змісту й сутності таких понять: «фізична культура», «фізичне виховання», «здоровий спосіб життя», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність» тощо.

Метою статті є висвітлення авторської позиції щодо зазначених понять та понятійних конструктів.

Виклад основного матеріалу. Найзагальнішим поняттям у контексті нашого дослідження є «**фізична культура**» (як один зі складників суспільної культури в цілому), спрямована на: зміц-

нення здоров'я кожної людини зокрема й усієї нації загалом; розвиток її фізичних можливостей, інтелектуального потенціалу, вольових якостей, моральної поведінки тощо.

Для формування та розвитку фізичної культури надзвичайно важливими компонентами є знання зі сфери фізичної культури та спорту, система цінностей, світоглядної орієнтації, мотивація особистості [1].

У цьому контексті доречним є окреслення сутності та значення фізичної культури для фізичного розвитку кожної людини, в тому числі майбутніх вихованців викладачів з фізичної культури та спорту, які здійснюватимуть свою майбутню професійно-педагогічну діяльність в умовах ПТО.

У межах нашої наукової розвідки одним із ключових є поняття «**фізичне виховання**», під яким загалом розуміється процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, спрямований на зміцнення здоров'я людини, оволодіння певними фізичними вправами чи спортивними

навантаженнями, вироблення певних вольових рис характеру тощо.

У широкому розумінні наукова категорія «виховання» – це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському та культурному житті суспільства. У вузькому сенсі – це планомірний вплив батьків і школи на вихованців [7, с. 53].

В «Енциклопедії освіти» (за редакцією В. Кременя) виховання тлумачиться як «ціле-спрямована перетворювальна діяльність системи навчальних закладів; у вузькому педагогічному сенсі виховання – це виховна робота, спрямована на формування в дітей певних якостей, поглядів, переконань, що базуються на соціально значущих цінностях; у ще вужчому значенні – розв'язання конкретних виховних завдань» [10, с. 87].

Поняття «фізичне виховання» трактується неоднозначно:

– «складова частина загального виховання, соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я й загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та умінь», що здійснюється в єдності з розумовим, моральним, трудовим і естетичним вихованням [7, с. 345];

– спеціалізований педагогічний процес ціле-спрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, природними силами, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування, розвитку й удосконалення необхідних знань з фізичної культури, основних рухових навичок, умінь; забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному житті [20].

Як зауважує І. Гринченко, серед основних цілей фізичного виховання – «сприяння загальному гармонійному фізичному та психічному розвитку, зміцненню фізичного здоров'я й загального емоційного стану, поліпшенню якості життя, зниженню внутрішньої напруги, виробленню естетичної культури людини» [8, с. 44–45].

Вважаємо також за доцільне в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до професійно-педагогічної діяльності в умовах ПТО розглянути понятійну категорію **«здоровий спосіб життя»**. На думку Ю. Лісіцина, спосіб життя – певний, історично зумовлений тип, вид життєдіяльності або певний спосіб життєдіяльності людей, з його особливостями повсякденного життя людини, її трудової діяльності, дозвілля, участі в суспільному житті; нормами та правилами поведінки. Як зауважує вчений, спосіб життя людини на 50–55% визначає стан її здоров'я [16].

Більшість дослідників у сфері фізичної культури і спорту, медичні працівники стверджують,

що здоров'я людини більше ніж на 50% залежить від її способу життя і є одним з найважливіших показників здоров'я нації, соціально-економічного та духовного розвитку суспільства [6].

Здоровий спосіб життя найбільшою мірою відповідає індивідуальним особливостям людини, сприяючи формуванню, зміцненню та збереженню її здоров'я [2].

Дослідження наукової проблеми підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту до професійно-педагогічної діяльності в умовах ПТО вимагає дефініційного аналізу понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», чому в межах нашого дослідження було приділено належну увагу.

Поняття «компетенція» визначають як: інтегративну цілісність знань, умінь і навичок, які забезпечують професійну діяльність, здібність людини реалізувати на практиці свою компетентність (Е. Зеєр, Е. Симанюк [11, с. 26]); сукупність освітніх орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня щодо визначеного кола об'єктів дійсності, необхідних для його соціокультурного існування (С. Боднар [4, с. 99]); сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, які задаються стосовно визначеного кола предметів і процесів (О. Бергмус [3]); реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі (Н. Бібік [14, с. 49]); інтегральний результат взаємодії компонентів: мотиваційного, що виражає глибoku зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних зацікавлень розв'язувати конкретне завдання; цільового, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі, співвідносні з власними потребами; складанням особистих проектів та планів; усвідомленням конструювання конкретних дій, вчинків, які забезпечать досягнення бажаного результату діяльності; орієнтаційного, що передбачає врахування зовнішніх умов діяльності (усвідомлення загальної основи діяльності; знання про коло реальних об'єктів; знання, уміння і навички, які стосуються цього кола) і внутрішніх (суб'єктний досвід, наявні знання, предметні і міжпредметні вміння, навички, способи діяльності, психологічні особливості тощо); обізнаність людини щодо власних сильних і слабких сторін; функціонального, що передбачає здатність використовувати знання, вміння, способи діяльності й інформаційну грамотність як базу для формування власних можливих варіантів дії, прийняття рішень, застосування нових форм взаємодії тощо; контрольного, що передбачає наявність чітких вимірювачів процесу і результатів діяльності, закріплення правильних способів діяльності, вдосконалення дій відповідно до

визначеної і прийнятої цілі; оцінного, пов'язаного зі здатністю до самоаналізу; адекватного самооцінювання своєї позиції, конкретного знання, необхідності чи непотрібності його для своєї діяльності, а також методу його здобування чи використання (Н. Мойсеюк [18, с. 192]).

Для чіткої диференціації понять у процесі дослідження нами було визначено співвідношення між компетентністю та компетенцією. Так, Н. Бібік вважає, що «компетенція» сприймається як похідне, вужче від поняття «компетентність» [14, с. 48], а І. Зимня зазначає, що «компетентність завжди є актуальним проявом компетенції» [12, с. 17].

Проведена робота щодо визначення сутності поняття «компетентність» дала можливість з'ясувати його характеристику, зроблену вченими, отже, це:

1) інтегрована якість особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, поведінкові реакції (О. Овчарук [14, с. 93]);

2) спеціально структурований набір знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання (О. Пометун [14, с. 18]);

3) заснована на знаннях соціально-професійна життєдіяльність людини (І. Зимня [12, с. 13]);

4) готовність і здатність особистості використовувати теоретичні знання та практичний досвід для вирішення окремих завдань (Б. Кенжебеков [13, с. 171]);

5) готовність до продуктивної діяльності, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції (С. Боднар [4, с. 99]);

6) здатність до вирішення завдань і готовність до виконання професійної ролі в тій чи іншій сфері діяльності (О. Бергмус [3]).

Загалом, компетентність можна окреслити як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей тощо, що зумовлюють здатність особистості ефективно здійснювати професійну діяльність.

Як зазначає М. Буренко, під поняттям «професійна компетентність» слід розуміти «підтверджену здатність та загальну готовність людини до ефективної самостійної професійної діяльності, заснованої на особистих цінностях, знаннях, уміннях і досвіді» [5, с. 21].

У площині наукових досліджень із професійної освіти виокремлюють *спеціальні компетентності*, що залежать від предметної галузі та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю [17].

Професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту формується в процесі фахової підготовки у ЗВО й виражається в їхній здатності й уміннях діяти в освітньому просторі відповідально та самостійно [65].

Загальнопедагогічна підготовка – це об'єктивне соціально-педагогічне явище, спеціально організований процес навчання (викладання й учіння), засвоєння майбутніми педагогами професійних знань, вироблення відповідних умінь та навичок; формування позитивних соціальних і пізнавальних потреб самовиховання й самореалізації. Це процес послідовного опанування студентами змісту дисциплін педагогічного циклу в єдності їхньої теорії та практики, а також сукупний підсумок, що репрезентує сформовані загальнопедагогічні вміння та навички майбутнього вчителя й забезпечує оволодіння засадами педагогічної діяльності [9, с. 17].

На думку Н. Ничкало, сучасною тенденцією розвитку педагогічної науки нині є невпинна диференціація педагогічних знань [19]. Так, окремим сегментом педагогічної науки про теоретичні основи формування особистості під впливом фізкультури і спорту виступає педагогіка фізичної культури, яка має свої теоретико-методологічні засади, педагогічні традиції в галузі фізичної культури і спорту, знання про певні закономірності фізкультурно-спортивної діяльності, спеціальні методичні підходи тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у статті висвітлено теоретичні засади підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту до професійно-педагогічної діяльності в умовах ПТО, визначено наукові витоки ключових понять дослідження та здійснено їх дефінітивний аналіз.

Розкрито зміст і сутність понять: «фізична культура», «фізичне виховання», «здоровий спосіб життя», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «педагогічна компетентність», «професійно-педагогічна компетентність»,

Зазначено, що фізична культура є невід'ємним складником загальнолюдської культури, одним із визначальних чинників здоров'я нації та прогресивного поступу держави. Завдання викладача фізичної культури – стати організатором і координатором такої спільної діяльності учнів, педагогів, медиків, батьків, яка б допомагала кожному учневі усвідомлювати здоров'я як самоцінність, вибрати здоровий спосіб життя.

Спираючись на концепції провідних учених, ми визначили, що фізична культура – це сукупність досягнень суспільства у створенні та використанні засобів удосконалення фізичного стану людей, а фізичне виховання – спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, природними силами, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування, розвиток й удосконалення необхідних знань з фізичної культури, основних рухових навичок, умінь; забезпечення готовності людини до активної участі в суспільному житті (за концепцією Круцевич).

Представлені у даних визначеннях завдання мають виконуватися носіями низки фахових та загальних компетентностей, зокрема вчителями та викладачами фізичної культури, під професійною компетентністю яких слід розуміти інтегративний стан особистості з комплексом особистісних і професійних рис педагога. високим рівнем соціально-педагогічної активності, теоретичної, практичної, методичної та психічної готовності до виконання професійно-педагогічної діяльності (за концепцією Чернякова).

Список використаної літератури:

1. Бальсевич В.К. Пути развития физической культуры на рубеже третьего тысячелетия. *Ценности спорта и пути его гуманизации*. Москва : РГАФК, 1996. С. 181–186.
2. Бахтин Ю.К. Факторы формирования здоровья человека и их значение. *Молодой ученый*. 2012. № 5. С. 397–400. URL: <https://moluch.ru/archive/40/4754/> (дата обращения: 01.07.2019).
3. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании. *Эйдос : интернет-журнал*. 2005. URL: <http://eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm> (дата обращения: 12.05.2019).
4. Боднар С. Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність та структура. *Освіта і управління*. 2007. Т. 10. № 2. С. 93–99.
5. Буренко М.С. Формування фахових компетенцій майбутніх тренерів-викладачів у процесі вивчення циклу професійно-орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2012. 224 с.
6. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
8. Гринченко І.Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання : досвід європейських країн. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 39–50.
9. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 1999. 47 с.
10. Енциклопедія освіти / головний ред В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
11. Зеер Э., Сыманюк Э. Компетентный подход к модернизации профессионального образования. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/kompetentnostnyy-podhod-k-modernizatsii-professionalnogo-obrazovaniya> (дата обращения: 21.04.2019).
12. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва : Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
13. Кенжебеков Б.Т. Сущность и структура профессиональной компетентности специалиста. *Высшая школа Казахстана*. 2002. № 2. С. 171.
14. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
15. Куликов Д.Л. Организационно-педагогические условия развития профессионализма специалистов физической культуры и спорта : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Челябинск, 1999. 146 с.
16. Лисицын Ю.П. Образ жизни как основа здоровья. Анализ факторов риска заболеваемости: проблемная статья. *Медицинская газета*. 19.03.2010. № 19. С. 12.
17. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 р. № 1648). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf> (дата звернення: 29.04.2019).
18. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ, 2007. 656 с.
19. Ничкало Н.Г. Теоретичні засади становлення і розвитку субдисциплін у сучасній педагогіці. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку* : збірник наукових праць / за ред. О.А. Дубасенюк, Н.Г. Сидорчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 23–33.
20. Теорія і методика фізичного виховання : підр. для студ. ВНЗ фіз. виховання та спорту : у 2 т. / ред. Т.Ю. Круцевич. Київ : Олімпійська література, 2008. Т. 1: Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 391 с. Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення. 367 с.

Omok H. Scientific resources and definitive analysis of keywords of the problem studying of the future specialists in the field of physical education preparation to pedagogical activity in conditions of vocational education

The article deals with the problem of definitions in the theoretical aspect of the problem of future specialists in physical education preparation for the realization of professional functions in professional activity as teachers of physical education in vocational education institutions. This training has been shown to form

---

a number of competences related to the implementation of basic functions in the field of physical education, the understanding of which requires separate consideration and coverage of the author's position.

In particular, research requires the studying of the content and essence of the following concepts: "physical culture", "physical education", "healthy lifestyle", "competency", "competence", "professional competence", "pedagogical competence", "professional and pedagogical competence" etc.

On the basis of the leading scientists' concept it was determined that physical culture - a set of achievements of a society in the creation and use of means of improving the physical condition of people, and physical education - specialized pedagogical process of purposeful systematic influence on the person by physical exercises, natural forces, hygienic metamorphic changes, the development of physical qualities, the improvement of morphological and functional capabilities, the formation, development and improvement of the necessary knowledge of physical culture, basic motor skills, abilities; ensuring human readiness for active participation in public life (Krutsevich).

The tasks presented in these definitions should be performed by a number of professional and general competences, in particular, teachers and teachers of physical culture, whose professional competence should be understood as integrative state of personality with a complex of personal and professional traits of a teacher; high level: social and pedagogical activity; theoretical, practical, methodological and mental readiness for professional and pedagogical activity (Chernyakov).

Key words: *physical culture, physical education, healthy lifestyle, professional competence, professional and pedagogical competence.*